

VRIJDENKER EUGÈNE STEENS EN ZIJN BURGERLIJKE BEGRAFENIS (1898)

Jacques Mertens

Eugène Steens (1825-1898), bekend als vrijdenker en militant van de Eerste Internationale, geboren in Oostende, was vooral actief in Brussel, maar hij stierf en werd begraven in Gent. In dit artikel gaat de aandacht naar de, bij zijn overlijden nog zeer omstreden en bestreden burgerlijke begrafenis. De tussenkomst van Brusselse en Gentse socialistische vrijdenkersbonden bij de realisatie van deze begrafenis tegen de wil van de familie in, wordt beschreven.

Eugène Steens is ons vooral bekend als hoofdredacteur van *La Tribune du Peuple*. Van meet af aan (1861) was hij betrokken bij deze krant van de Eerste Internationale en hij bleef er de bezieler van tot het einde van haar bestaan (1869). Ook na de stopzetting van haar uitgave bleef hij als journalist actief in links-communistisch-anarchistisch georiënteerde dag- en weekbladen. Hij was redactielid van *L'Internationale* (1869-1873) en later poogde hij opnieuw bij te dragen tot het verspreiden van linkse ideologie door o.m. mee te werken aan *Le Drapeau Rouge* (1880)(1). Het was de meer radicale Brusselse vereniging 'Les Cosmopolitains' ('De Wereldburgers'), die zou instaan voor zijn burgerlijke begrafenis in 1898.

Steens was blijven hangen in het gedachtengoed van de 'Eerste Internationale' en hij behoorde dus bij de oprichting van de BWP (Belgische Werkliedenpartij) niet tot diegenen die het meest geschikt waren om de jonge partij uit te bouwen in de reformistische richting die zij bij haar stichting gekozen had. Met de nieuwe lichtung kwam het op zijn best tot een wederzijdse vorm van waardering, want evenzeer waren er botsingen en uitingen van wederzijds onbegrip.

In één woord: Steens deemsterde weg in de situatie die na 1885 ontstond. In dat jaar woonde hij weer een korte tijd in Gent, de stad van zijn studententijd waar hij samen met zijn boezemvriend Moyson de bloemetjes buiten had gezet en de bestaande conservatieve orde de schrik op het lijf gejaagd. Deze terugkeer naar Gent was allesbehalve triomfantelijk of ophefmakend verlo-

pen. In het Gent van Anseele was zeker geen plaats meer voor Steens en bovendien verhinderde zijn gezondheid elke vorm van activiteit. Ook in Gent vond hij 'zijne wel' niet, om met Karel Vande Woestyne te spreken. In 1886 is hij terug in Brussel. In 1897 keerde hij nogmaals terug naar Gent en het volgende jaar, op 2 februari 1898, overleed hij er.

Dit onvermogen om aan te sluiten of zelfs aanvaard te worden in de nieuwe gang van zaken liet zich trouwens reeds voelen vanaf het begin van de jaren 1880. Bovendien kon Steens, binnen het tijdsgewricht van die periode, gerust beschouwd worden als een oude man. Hij was in 1885 zestig jaar oud, had een rusteloos leven en beproevingen en tegenslagen gekend en zijn gezondheid was, met een aantal beroertes, allesbehalve schitterend. Tegen het einde van de eeuw was Steens nog weinig bekend. Bovendien werd hij op het einde van zijn leven eigenlijk onderhouden door zijn zoon bij wie hij onderdak verkregen had. Blijkbaar had die zoon noch de heftigheid noch dezelfde progressieve ideeën van zijn vader. Wel had hij blijkbaar respect voor de levenshouding waarvoor zijn vader had gekozen. Dit blijkt uit de gebeurtenissen op het einde van zijn leven.

Wij mogen aannemen dat Steens, die zich in Gent niet had aangesloten bij de Socialistische Gentse Vrijdenkersbond, opgericht in 1880, wel in Brussel lid was gebleven (2). Tijdens de vergadering van 14 november 1897 komt de begrafenis van Steens een eerste keer op de agenda van deze vereniging. Tijdens de vergadering van 21 november 1897 wordt bekend gemaakt dat er door 'De Wereldburgers' van Brussel een brief werd toegestuurd met het bericht dat te Gent een persoon verblijft die in stervensnood verkeert. Die persoon wordt in Brussel de oude Volders genoemd maar is in feite Steens. In de brief wordt gevraagd te gaan informeren op zijn verblijfsadres (Godshuizenlaan), waar hij bij zijn zoon verblijft, 'die eene groote katolique is omdat hij eene beamte is op eene of anderen bureau van de Staat'. De Wereldburgers in Brussel bezitten een akte voor een burgerlijke begrafenis voor Steens en vragen aan de Vrijdenkers van Gent het nodige te willen doen voor deze burgerlijke begrafenis 'indien er iets zoude voorvallen'.

Twee leden zijn bereid die taak 's anderdaags op zich te nemen. Ze weten waar ze in geval van overlijden (3) om het geld mogen gaan. Tezelfdertijd wordt een raming van de begrafenskosten gemaakt: de begrafenis zal plaats vinden met muziek (60 fr. werkverlet inbegrepen), 40 fr. voor de lijkwagen; lijkkiest: 17,50 fr.; lijkdragers: 3 fr.; grafmaker: 1 fr. Samen 121,50 fr. afgerond naar 125 fr. Dit alles zal onmiddellijk aan Brussel bericht worden en tezelfdertijd zal de akte opgevraagd worden.

Ook het verdere verloop wordt vermeld in de verslagboeken van de Socialistische Gentse Vrijdenkersbond. In de vergadering van 28 november 1897 wordt gesignaleerd bij wie de akte van Steens (4) in bewaring is gegeven voor het geval iets zou gebeuren, waarmee klaarblijkelijk een overlijden van Steens bedoeld wordt. Daarop brengen twee leden verslag uit over het bezoek dat zij brachten ten huize Steens waar hij bij zijn zoon inwoont. Zij werden er beleefd en helemaal naar behoren ontvangen door ‘Madam’ (de schoondochter van Steens) en ‘eene juffrouw’. Ze legden uit dat zij op verzoek van Steens’ vrienden van de ‘Maatschappij de Wereldburgers van Brussel’ kwamen informeren naar de toestand van Steens om ingeval van overlijden, de begrafenis te regelen.

‘Madam’ kon natuurlijk niet antwoorden in de naam van haar man. De zoon verklaarde dat de heer Steens ‘zal mogen sterven zoo als hij geleefd heeft, omdat dit zijne laatste wil behelst welke ik als kind zal eerbiedigen; hij wordt begraven door onze familiekring, zo hebben wij dit besloten onder ons samen’. Niemand heeft ons daarover bevelen te geven. Ook zullen er geen maatschappijen met vlaggen mogen aan deelnemen. Het is de familie die met dit alles gelast is, wat er ook voorvallen zal.

In de vergadering van 8 februari 1898 komt de begrafenis van Steens een laatste maal ter sprake. Er is vanuit Brussel 175fr. beschikbaar om alles te betalen voor de begrafenis en de kosten van de Gentse vereniging. Het bestuur gaat hiermee akkoord. Steens overlijdt woensdagochtend 2 februari 1898 om 5 uur, vermoedelijk aan een ernstige cardio-vasculaire complicatie (6). Zijn begrafenis verliep evenwel niet zoals de zoon het zich had voorgesteld. Blijkbaar waren de Vrijdenkersbonden en de BWP er toch in geslaagd de plechtigheid te laten kaderen binnen hun filosofische en propagandistische doelstellingen. Want de dood van Steens is niet onopgemerkt voorbijgegaan. Zowel *Le Peuple* als *Vooruit* meldden niet alleen zijn overlijden, maar gaven ook uitgebreid verslag over de begrafenis. Ook *La Flandre Libérale* vermeldt zijn overlijden en geeft hem een eresaluut (5).

Op zondag 6 februari, om 2 uur had onder afschuwelijk slecht weer de begrafenis plaats buiten de toenmalige stad Gent op de Westerbegraafplaats, het ‘Geuzenkerkhof’, tegenhanger van de belangrijke katholieke kerkhoven in Mariakerke en Sint-Amandsberg (7). De rondgang in de stad onder de begeleiding van de ‘Harmonie Vooruit’ tot op de Palinghuizen duurde twee uur (afb. 1). Men trok langs de gevangenis (‘La Maison Centrale’ aan de Nieuwe Wandeling) (9) en kwam pas rond 4 uur op de begraafplaats aan.

Afb. 1. Dit beeld van de rouwstoet ter hoogte van de Sint-Niklaaskerk bij de begrafenis in van de veel bekendere vrijdenker Julius Vuylsteke in 1903, geeft een idee van het publieke karakter dat men aan dergelijke manifestaties probeerde te geven.

De begrafenis werd bijgewoond door afgevaardigden van de Solidaires (Camille Standaert), van de Nationale Federatie van Rationalistische Kringen (Davids) en van de redactie van *Le Peuple* (Aug. Dewinne). Ook waren talrijke Gentse en enkele Brusselse militanten aanwezig. Op de begraafplaats werden vijf lijkreden uitgesproken door drie gezellen van Brussel, waaronder gezelschap Standaert, beheerder van ‘Het Volkshuis’, oude medestrijder en vriend van Steens. Verder door Anseele en De Wissel van Gent. Deze laatste sprak namens de ‘oude Gentse internationalisten’. Na de begrafenis brachten Anseele en veel Gentse militanten nog een bezoek aan het graf van Edmond Van Beveren, die pas enkele weken voordien op 5 december 1897 begraven was. Steens daarentegen was volgens Vooruit van 3 februari 1898 nog slechts door weinigen gekend.

In de vergadering van 8 februari 1898 van de Gentse socialistische Vrijdenkersbond komt de begrafenis van Steens een laatste maal ter sprake: ‘Brussel betaalde 175fr. voor de begrafenis en de kosten van de Gentse vereniging. De begrafenis gebeurde met de nodige eerbied en erkentelijkheid’.

Steens werd begraven op plein D rij 4 maar de exacte locatie is moeilijk te achterhalen omdat destijds geen grafnummer genoteerd werd. Het plein D refereert nog naar het huidige plein Y maar door structurele wijzigingen is het niet meer te achterhalen waar rij 4 was. De concessie is na vijf jaar verlengd voor een periode van nog eens vijf jaar, maar daarna werd de concessie niet meer vernieuwd en werd het graf weggehaald (8).

Noten

- 1 J. Mertens, Steens, Eugène in *Nationaal Biografisch Woordenboek* 14, Brussel 1992, kol. 638-646. – Zie ook: J. Mertens, Eugène Steens, een geboren West-Vlaming, als journalist bij de Tribune du Peuple in *Docendo Discimus. Liber Amicorum Romain Van Eenoo*. Gent, 1999, band I, blz. 435-444.
- 2 Het hiernavolgend relaas is gebaseerd op de Verslagboeken van de Socialistische Vrijdenkersbond Gent (AMSAB, Inventaris 47, nr. 2, blz. 26, 28-31 en 54).
- 3 Karel Beerblock (1854-1918). In ODIS – Database Intermediary Structures Flanders [online]. Record no. 59076. Available from World Wide Web : www.odis.be.
- 4 Luc Peiren, Romain Van Loo (1854-1927). In ODIS – Database Intermediary Structures Flanders [online]. Record no. 41129. World Wide Web: www.odis.be. Lid van de Avant-garde Républicaine en van de Section socialiste, lijst van 1886 (J. Mertens, Een lijst, met aanvullingen, van socialistische, werklieden- en vrijdenkersverenigingen en hun militanten te Brussel in mei 1886 in *AMSAB-Tijdingen*, III, 1984-85,4, blz.9-29). Steens wordt vermeld als lid van de Section socialiste, van de Ligue ‘En Avant’ typographique, van de Ligue ouvrière Bruxelloise, en van de Avant-garde Républicaine.

- 5 *La Flandre Libérale* 4 februari 1898: ‘Nous apprenons la mort d’Eugène Steens, décédé en notre ville, hier mercredi. Très oublié de la génération actuelle, Steens eut sa période de grande notoriété. Avec Emile Moyson il sema les idées socialistes à Gand il y a une quarantaine d’années. Avec César De Paepe, Désiré Brismée, Laurent Verreycken, De Buyger, Coulon, Standaert etc., il fonda à Bruxelles les premières sociétés de libres-penseurs – et il fut, par la parole et par la plume, l’un des principaux propagandistes de l’Internationale. Lorsque le parti ouvrier se constitua en Belgique, Steens, déjà malade, frappé de surdité, quittait précisément la scène politique. Ce fut un convaincu et un désintéressé. En son temps d’ailleurs, le socialisme ne rapportait à ses apôtres ni mandats, ni jetons de présence’.
- 6 *Le Peuple*, 3 februari 1898, p.1, kol.5 (*Le Peuple*, 3 februari 1898).
- 7 *Vooruit* 8 februari 1898, blz. 3-4. Dat de stoet er zo lang over deed om de relatief korte afstand tussen het sterfhuis en de begraafplaats af te leggen, is te verklaren door het feit dat men zowat de hele stad doortrok. Men probeerde van dergelijke begrafeningen straatmanifestaties te maken, zoals de katholieken hun processies hadden.
- 8 Mededeling van het Kabinet van Mevr. M. Van Hecke, Schepen van Burgerzaken en Protocol, Ambtenaar van de Burgerlijke Stand van de Stad Gent dd. 10 maart 2020, waarvoor oprechte dank.
- 9 Steens zat van 7 april 1858 tot 18 mei 1858 in de gevangenis van Vilain XIII, ook Rasphuis genoemd aan de Coupure om zijn aandeel in de werkstakingen van 1857, maar niet in “de Nieuwe Wandeling”, die pas in 1862 in gebruik genomen werd”.

Ideaal corona-vrij geschenk

Betaal een extra abonnement (20 euro).

Het volstaat bij de ‘mededeling’ de naam en het zendadres van de begunstigde aan te geven.